

S

Nederlandse samenvatting

NEDERLANDSE SAMENVATTING

Continue professionele ontwikkeling van ervaren mbo-docenten

Het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) speelt een belangrijke rol in de voorbereiding van studenten op een betekenisvolle deelname aan de beroepspraktijk en aan bredere maatschappelijke participatie. Mbo-docenten spelen daarbij een cruciale rol door hun begeleiding van studenten (Zhou et al., 2022). Mbo-docenten worden geconfronteerd met voortdurende uitdagingen en snelle veranderingen in beroepspraktijk en onderwijs, zoals technologische ontwikkelingen, onderwijsvernieuwingen en een toenemende diversiteit in de studentenpopulatie (Bükki & Fehérvári, 2024). Mbo-docenten moeten zowel vakinhoudelijke expertise van hun beroepsdomein onderhouden als hun pedagogisch-didactische vaardigheden verder ontwikkelen. Daarnaast stromen zij vaak het onderwijs in vanuit de beroepspraktijk en vormen zij een heterogene groep wat betreft achtergrond en expertise (De Bruijn et al., 2017).

Om de relevantie en kwaliteit van het beroepsonderwijs te waarborgen, is continue professionele ontwikkeling van ervaren mbo-docenten essentieel. Ondanks hun cruciale rol zijn ervaren mbo-docenten een relatief onderbelichte groep in wetenschappelijk onderzoek en hebben we dus beperkte kennis over hoe die professionele ontwikkeling optimaal gestimuleerd kan worden. Het onderzoek in dit proefschrift richt zich op de continue professionele ontwikkeling van ervaren mbo-docenten.

Het doel van het onderzoek dat gepresenteerd wordt in dit proefschrift was om inzicht te verkrijgen in hoe ervaren mbo-docenten zich professioneel ontwikkelen: welke activiteiten ondernemen zij, tot welke leeropbrengsten leiden deze activiteiten en welke factoren ondersteunen dit leren? Deze aspecten worden in samenhang bestudeerd.

De centrale onderzoeksvraag luidt: *Hoe ontwikkelen ervaren mbo-docenten zich professioneel?* Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden, is longitudinaal data verzameld binnen vier samenhangende empirische kwalitatieve studies. In de periode 2018-2021 zijn 26 ervaren mbo-docenten, uit de domeinen welzijn en economie en afkomstig van vijf mbo-scholen, gevolgd in hun professionele ontwikkeling.

Theoretisch perspectief op continue professionele ontwikkeling

In dit onderzoek wordt *continue professionele ontwikkeling* benadert vanuit een sociaal-cultureel perspectief op leren (Evans, 2019; Lave & Wenger, 1991). In **hoofdstuk 1** is uiteengezet dat vanuit dit perspectief professionele ontwikkeling gezien wordt als een sociaal proces dat is ingebed in de dagelijkse praktijk, waarin docenten zich voortdurend ontwikkelen door interactie met anderen en door participatie in verschillende praktijken in het mbo (Billett et al., 2018; Borko, 2004).

Jezelf verder ontwikkelen als docent is een continu proces dat plaatsvindt gedurende de gehele loopbaan. Het leren van mbo-docenten is sterk verbonden aan de praktijk van alledag. In deze dagelijkse praktijk participeren docenten individueel en samen met anderen middels allerlei *activiteiten* die het leren stimuleren en die verbonden zijn aan dat werk of aan meer georganiseerde professionaliseringsactiviteiten. Georganiseerde activiteiten, ook wel formele activiteiten genoemd, zijn doelgericht en gepland (Akiba & Liang, 2016). Denk bijvoorbeeld aan het volgen van een workshop, een training of een conferentie. De activiteiten verbonden aan het dagelijkse werk, ook wel informele activiteiten genoemd, zijn spontaan en ongepland zoals het leren van het vormgeven van onderwijs of het uitvoeren van taken (Kyndt et al., 2016). Het participeren in activiteiten in het dagelijkse werk ontlokt het leren en kan leiden tot diverse *leeropbrengsten*. Om de volle breedte van leeropbrengsten te onderzoeken, worden in dit proefschrift twee dimensies gehanteerd: (1) ervaren veranderingen in denken en doen (Bakkenes et al., 2010) en (2) door docenten geëxpliciteerde beroepskennis (Schaap et al., 2009). Dimensie 1 richt zich op veranderingen in het denken en doen van docenten, zoals nieuwe inzichten en de toepassing daarvan in de praktijk. Dimensie 2 gaat over welke kennis docenten relevant vinden voor hun beroep en werpt daarmee licht op hoe docenten de reikwijdte van hun beroepskennis beoordelen. Verschillende *factoren* kunnen bijdragen aan het leren van mbo-docenten, zoals interactie en samenwerking met anderen, actieve betrokkenheid bij reflectie en onderzoek, duidelijke leerdoelen, of persoonlijke en organisatorische condities in de werkomgeving (Van den Bergh et al., 2014; Kyndt et al., 2018).

In hoofdstuk 1 wordt uiteengezet hoe activiteiten, leeropbrengsten en factoren samen de theoretische lens vormen waarmee de continue professionele ontwikkeling van ervaren mbo-docenten is onderzocht.

Belangrijkste bevindingen per hoofdstuk

Het doel van de studie beschreven in **hoofdstuk 2** was om inzicht te verkrijgen in activiteiten die het leren van ervaren mbo-docenten stimuleren en deze activiteiten te typeren. In deze studie beschreven 26 ervaren docenten, gedurende de dataverzamelperiode (2018-2021) in zes learner reports, 386 activiteiten. Op basis van de resultaten kon een typologie van vijf formele (georganiseerde) professionaliseringsactiviteiten en zes informele activiteiten, die het leren van mbo-docenten stimuleren, worden onderscheiden. Driekwart van de beschreven activiteiten was informeel en ingebed in de dagelijkse praktijk van docenten. De activiteiten die het leren stimuleren variëren per docent en zijn sterk verbonden met het begeleiden (lesgeven en coachen) van studenten, zowel in de klas als in de beroepspraktijk, en met het aanpassen, vernieuwen en herontwerpen van beroepsgerichte curricula. Daarnaast laat deze studie zien dat mbo-docenten zich ontwikkelen door interactie en samenwerking met een grote diversiteit in actoren, zoals collega's, studenten, stakeholders uit de beroepspraktijk en professionals buiten de eigen school.

Hoofdstuk 3 beschrijft de studie die zich richtte op het karakteriseren van de continue professionele ontwikkeling van mbo-docenten in termen van activiteiten die het leren van docenten stimuleren, in relatie tot ervaren leeropbrengsten (veranderingen in denken en doen) en de factoren die bijdragen aan het leren. Voor deze studie werden de percepties van docenten verzameld via zes learner reports en twee semigestructureerde interviews per docent. Van 12 docenten was de dataset compleet, wat resulteerde in 72 learner reports en 24 semigestructureerde interviews. Op basis van de resultaten konden drie profielen worden geïdentificeerd die de continue professionele ontwikkeling van ervaren mbo-docenten karakteriseren: professionele ontwikkeling gericht op het primaire proces van het lesgeven en coachen (profiel 1), gericht op het uitvoeren van taken en rollen binnen de school (profiel 2), en gericht op de eigen positie in relatie tot de bredere context van het mbo (profiel 3). De drie profielen lijken verschillende professionele oriëntaties van ervaren mbo-docenten te weerspiegelen ten aanzien van hun werk, en daarmee hun professionele ontwikkeling. Deze oriëntaties zijn breder dan de lesgeoriënteerde benaderingen die vaak worden beschreven in literatuur over professionele ontwikkeling van docenten in het basis- en voortgezet onderwijs. De studie laat zien dat de professionele ontwikkeling van mbo-docenten zich richt op zowel het primaire onderwijsproces als op het tactische en strategische niveau van het werken in (grotere) onderwijsorganisaties, zoals het ontwikkelen van een visie op onderwijs of het implementeren van onderwijsinnovaties.

Het doel van de studie beschreven in **hoofdstuk 4** was het karakteriseren van de aard en inhoud van de beroepskennis van ervaren mbo-docenten. Gedurende de periode van 2018-2021 hebben de mbo-docenten jaarlijks een concept map geconstrueerd waarin zij hun beroepskennis hebben geëxpliciteerd. Dit resulteerde in 66 concept maps van 22 docenten. Deze concept maps zijn geanalyseerd op inhoud aan de hand van zes kenniscomponenten (kennis over de beroepsgroep, onderwijsprocessen en -procedures, sociale omgeving, organisatorische structuur, doelgroep en persoonlijke ontwikkeling) en op de aard van kennis aan de hand van vier aspecten (concreetheid, complexiteit, specificiteit en rijkheid) (Schaap et al., 2009; 2011). De resultaten laten zien dat de inhoud van de beroepskennis van deze docenten bestond uit kennis die de specifieke kenmerken van het mbo weerspiegelt, zoals kennis over het instrueren en begeleiden van studenten, de beroepspraktijk van studenten, organisatorische kennis binnen en buiten de school, en kennis over het navigeren tussen verschillende stakeholders en contexten. De dynamiek en de reikwijdte van het docentschap in het beroepsonderwijs wordt daarnaast zichtbaar in de 24 thema's die zijn geïdentificeerd binnen de zes kenniscomponenten. De studie laat zien dat de aard van de beroepskennis van docenten overwegend concreet, specifiek en complex is, maar dat de beroepskennis die docenten hebben geëxpliciteerd in hun concept maps niet gelijk verdeeld is over de kenniscomponenten (rijkheid). De bevindingen wijzen er daarnaast op dat de geëxpliciteerde kennis van de mbo-docenten het volledige spectrum van het docentschap in het beroepsonderwijs omvat, veelzijdig is

wat betreft inhoud en aard, en sterk wordt gekleurd door het specifieke beroepsdomein waarvoor docenten studenten opleiden.

De laatste studie, beschreven in **hoofdstuk 5**, illustreert de continue professionele ontwikkeling van drie ervaren mbo-docenten, waarbij iedere docent een profiel vertegenwoordigt dat in eerder onderzoek is geïdentificeerd (**hoofdstuk 3**) en die een professionele oriëntatie weerspiegelt. Om de professionele ontwikkeling van deze docenten te kunnen illustreren en te duiden, is een narratieve analyse uitgevoerd op eerder verzamelde kwalitatieve data uit de studies beschreven in **hoofdstuk 2, 3 en 4** (Polkinghorne, 1995). De analyse resulteerde in drie samenhangende narratieven: Elizabeth, als vertegenwoordiger van profiel 1 met een professionele oriëntatie gericht op *lesgeven en innovatie*; Olivia, als vertegenwoordiger van profiel 2 met een professionele oriëntatie gericht op *reflectie en samenwerking*; en Nathan, als vertegenwoordiger van profiel 3 met een professionele oriëntatie gericht op *strategie en loopbaan*. De narratieven van deze drie ervaren mbo-docenten laten zien hoe continue professionele ontwikkeling vorm krijgt in de dagelijkse praktijk en hoe de samenhang eruitziet tussen activiteiten, leeropbrengsten en factoren die bijdragen aan het leren. Activiteiten, leeropbrengsten en factoren die bijdragen aan het leren vormen daarbij een dynamisch en geïntegreerd geheel en weerspiegelen de complexiteit van de continue professionele ontwikkeling van ervaren mbo-docenten. Deze studie laat ook zien dat binnen de drie professionele oriëntaties mbo-docenten verschillende, unieke professionele en persoonlijke thema's centraal staan. Deze persoonlijk thema's benadrukken het belang van aandacht voor persoonlijke doelen, ambities, professionele leerbehoeften en motivaties van docenten in hun professionele ontwikkeling. Het erkennen van deze individuele verschillen benadrukt dat continue professionele ontwikkeling geen eenduidig proces is, maar een persoonlijk proces.

Discussie

In **hoofdstuk 6** wordt de bijdrage aan de kennis over professionele ontwikkeling van mbo-docenten beschreven. Het onderzoek in dit proefschrift laat zien *hoe* de professionele ontwikkeling van mbo-docenten ingebed is in de dagelijkse praktijk in het mbo. Door vanuit een sociaal-cultureel perspectief professionele ontwikkeling van ervaren mbo-docenten in de volle breedte van het beroep te onderzoeken, worden kenmerken van deze professionele ontwikkeling zichtbaar die specifiek zijn voor het mbo, zoals leren in en met de beroepspraktijk, samenwerking met praktijkopleiders en externe professionals, afstemming op ontwikkelingen in het werkveld, betrokkenheid bij curriculumontwikkeling en samenwerking op verschillende niveaus met diverse stakeholders. De bevindingen van dit proefschrift laten zien dat de professionele ontwikkeling van mbo-docenten niet beperkt blijft tot traditionele onderwijssettings zoals het klaslokaal of docent-studentinteracties. Deze resultaten benadrukken de veelzijdigheid van de professionele ontwikkeling van docenten in het mbo.

Daarnaast laten de studies in dit proefschrift zien dat de professionele ontwikkeling van mbo-docenten wordt gevormd door een combinatie van formele en informele activiteiten die bijdragen aan het leren (Bükki & Fehérvári, 2024). Beide vormen van leren vullen elkaar aan en versterken elkaar. Door te onderzoeken hoe docenten leren in het dagelijks werk biedt dit proefschrift een perspectief dat verder gaat dan een dichotome benadering van professionaliseringsactiviteiten in of formeel of informeel leren (Van der Baan et al., 2024; Webster-Wright, 2009). De studies laten zien dat iedere docent een unieke variëteit aan formele en informele activiteiten uitvoert. Het onderzoek in dit proefschrift benadrukt dat hoe professionele ontwikkeling van mbo-docenten bevorderd kan worden niet te standaardiseren is, maar baat heeft bij maatwerk.

Het onderzoek in dit proefschrift introduceert *professionele oriëntaties*, weergegeven in drie profielen, als lens om de diversiteit in professionele ontwikkeling van ervaren mbo-docenten te begrijpen. Docenten verschillen in hoe zij hun beroep, leerbehoeften en bijdrage aan onderwijskwaliteit zien. Docenten in profiel 1 (oriëntatie op 'lesgeven en innovatie') hebben in hun leren een focus op lesgeven en experimenteren; docenten in profiel 2 (oriëntatie op 'reflectie en samenwerking') een focus op reflectie, samenwerking en taken en rollen op tactisch niveau, en docenten in profiel 3 (oriëntatie op 'strategie en loopbaan') richten zich tijdens het leren op externe netwerken en strategische handelen. Deze professionele oriëntaties van mbo-docenten zouden echter niet op zichzelf moeten staan. Integendeel, de professionele ontwikkeling van docenten zou in wisselwerking moeten zijn met de gedeelde ambities en doelen van opleidingsteams en van de school als geheel (Mihai et al., 2025).

Tot slot brengt het onderzoek in dit proefschrift vanuit een meervoudig perspectief de professionele ontwikkeling van mbo-docenten in kaart, waarbij variabelengerichte en persoonsgerichte onderzoeksbenaderingen worden gecombineerd. Dit proefschrift start met studies met een variabelengerichte benadering die helpen bij het identificeren van activiteiten die het leren stimuleren (**hoofdstuk 2**), leeropbrengsten en factoren (**hoofdstuk 3 en 4**). Vervolgens worden persoonsgerichte benaderingen toegevoegd (**hoofdstuk 3 en 5**), waarmee wordt ingezoomd op hoe deze variabelen zich op individueel niveau tot elkaar verhouden in herkenbare patronen (profielen). De combinatie van variabelengerichte en persoonsgerichte benaderingen maakt het mogelijk om zicht te krijgen op hoe bepaalde variabelen zich manifesteren voor mbo-docenten en ook inzicht te krijgen in hoe deze variabelen – namelijk activiteiten, leeropbrengsten en factoren – in samenhang functioneren voor (clusters van) individuele docenten (Koopman & Beijaard, 2024; Vermunt & Donche, 2017). Gezamenlijk leveren deze benaderingen een complementair beeld op dat recht doet aan de complexiteit en individualiteit van professionele ontwikkeling en aan verschillende professionele oriëntaties (Haarala-Muhonen et al., 2017; Vermunt & Donche, 2017).

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

In **hoofdstuk 6** is ook beschreven welke aanknopingspunten de bevindingen van de studies in dit proefschrift bieden voor vervolgonderzoek naar professionele ontwikkeling van mbo-docenten. Hieronder zijn een drietal aanknopingspunten uitgelicht.

- *De stem van mbo-studenten en praktijkprofessionals:* Het betrekken van de stem van mbo-studenten en professionals uit de beroepspraktijk bij onderzoek naar professionele ontwikkeling van docenten kan meer inzicht geven in hoe professionalisering zich vertaalt naar de onderwijspraktijk. Tevens kan het inzicht geven in welke doorwerking het leren van mbo-docenten heeft op leren van studenten en welke competenties docenten volgens studenten en professionals uit de beroepspraktijk verder zouden moeten ontwikkelen.
- *Verandering van profielen door de tijd:* Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op hoe de drie geïdentificeerde profielen zich verder ontwikkelen door de tijd beïnvloed door bijvoorbeeld veranderingen in rollen, ambities en schoolcontexten. Ook zou vergelijkend onderzoek binnen andere onderwijssectoren, bijvoorbeeld primair of voortgezet onderwijs, zicht kunnen geven op de breedte en generaliseerbaarheid van de profielen.
- *Verbinden van doelen, motivatie en professionele ontwikkeling:* Door de profielen van mbo-docenten te analyseren (**hoofdstuk 3 en 5**) is een eerste verbinding gelegd tussen professionele ontwikkeling, persoonlijke doelen, motivaties en mogelijke teamambities. Deze samenhang vraagt om verder onderzoek. Toekomstige studies kunnen onderzoeken hoe individuele, collectieve doelen en loopbaanambities zich verhouden tot de professionele ontwikkeling van docenten in de praktijk.

Aanbevelingen voor de onderwijspraktijk

Tot slot bespreekt **hoofdstuk 6** de aanbevelingen voor de praktijk om de professionele ontwikkeling van ervaren mbo-docenten te versterken op basis van de inzichten uit het promotieonderzoek. De aanbevelingen zijn relevant voor verschillende betrokkenen in het mbo, zoals de docenten zelf, schoolleiders, beleidsmakers, HR-adviseurs, onderwijsadviseurs en opleiders. Ten eerste, benadrukken de bevindingen van dit proefschrift dat professionele ontwikkeling van mbo-docenten sterker kan worden ondersteund door het leerpotentieel van de werkplek te benutten. Dit betekent het benutten van het “laaghangend fruit” en het creëren van meer mogelijkheden om te leren tijdens en vanuit de dagelijkse werkzaamheden, zoals door co-teaching, deelname aan innovatieprojecten en netwerken met professionals uit de praktijk. Scholen kunnen daarnaast collega’s met een sleutelrol in professionalisering inzetten om reflectie en kennisdeling nog meer te stimuleren, zoals teacher-leaders en schoolopleiders. Scholen kunnen ook het formele en informele leren ondersteunen door het stimuleren van participeren in bijvoorbeeld leergemeenschappen.

Ten tweede kunnen de professionele oriëntaties (profielen) (**hoofdstuk 3**), de thema's die de beroepskennis van docenten kenmerken (**hoofdstuk 4**), en de narratieven over de professionele ontwikkeling van mbo-docenten (**hoofdstuk 5**) een waardevol en nuttig kader bieden voor dialoog tussen mbo-docenten over professionele ontwikkeling. Dit kan docenten helpen te onderzoeken hoe, wat en waardoor zij in hun dagelijkse praktijk (willen) leren. Vanuit dit perspectief kan dialoog binnen docententeams een sleutelrol spelen in het meer op maat stimuleren van professionele ontwikkeling.

Ten derde zouden scholen professionele ontwikkeling beter kunnen laten aansluiten bij de manier waarop mbo-docenten (willen) leren door docenten te betrekken bij het maken van keuzes en het ontwerpen van docentprofessionalisering. Aandacht voor professionele ontwikkeling tijdens ontwikkelgesprekken en teamdialoog kunnen helpen om individuele en collectieve leerbehoeften met elkaar te verbinden en meer maatwerk mogelijk te maken.

Tot slot laat het onderzoek in dit proefschrift zien dat professionele ontwikkeling van mbo-docenten nauw verbonden is met de beroepspraktijk, maar deze verbinding sterker kan. Door structurele interacties met het werkveld te organiseren en te integreren met activiteiten die professionele ontwikkeling van mbo-docenten stimuleren, kunnen scholen de aansluiting tussen onderwijs en praktijk versterken, de relevantie van het onderwijs vergroten en de ontwikkeling van docenten verdiepen. Bijvoorbeeld door het omarmen van docentenstages, gezamenlijke (professionaliserings)projecten of netwerk-bijeenkomsten.

Conclusie

Dit proefschrift laat zien dat de continue professionele ontwikkeling van ervaren mbo-docenten geen uniform proces is, maar een divers, gesitueerd en persoonlijk proces dat zich afspeelt in en rondom de dynamische en veelzijdige dagelijkse praktijk van het mbo. Door professionele ontwikkeling breed te benaderen en als een samenhangend geheel van activiteiten, leeropbrengsten en factoren, wordt zichtbaar hoe gevarieerd en betekenisvol het leren van mbo-docenten is. De resultaten benadrukken dat het bevorderen van professionele ontwikkeling van ervaren mbo-docenten vraagt om ruimte voor variatie, dialoog en maatwerk.

